

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 135

KELÂM-FELSEFE TARTIŞMALARI
(Tehâfütler Örneği)

Doç. Dr. Gürbüz DENİZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak Tasarım

FCR YAYIN REKLAM

Baskı & Cilt

AYDAN BASIM VE YAYIM LDT. ŞTİ.

Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı

364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA

Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Aralık 2009

2. Baskı: Eylül 2015

ISBN: 978-605-5482-86-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89

web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KELÂM-FELSEFE TARTIŞMALARI

(Tehâfütler Örneği)

Doç. Dr. Gürbüz DENİZ

Ankara 2015

Gürbüz DENİZ

1965 yılında Erzurum Oltu'da doğdu. İlköğretimi Oltu'da, ortaöğretimi Erzurum'da 1983'te tamamladı. 1988'de Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1992'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kâtip Çelebi'nin Eğitim Felsefesi" çalışmasıyla yüksek lisans öğrenimini yaptı. 2000 yılında "Hocazâde ve Ali Tûsî'nin Tehâfütleri'nin Mukayesesi" adlı çalışmasıyla da doktora öğrenimini tamamladı. 2002 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı'na öğretim üyesi olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE TEHÂFÛT GELENEĞİ

A. GAZZÂLÎ ve *TEHÂFÛTÛ'L-FELÂSİFE*

B. İBN RÛŞD ve *TEHÂFÛT'Û*

C. GAZZÂLÎ SONRASI TEHÂFÛTLER

BİRİNCİ BÖLÜM

HOCAZÂDE ve ALÎ TÛSÎ

A. OSMANLI'DA İLMÎ FAALİYET

B. MUSTAFA MUSLİHİDDİN HOCAZÂDE

1. Hayatı (Vefat; 893/1488)

2. Hocazâde'nin *Tehâfüt'*ü

3. Diğer Eserleri

4. Hocazâde'nin İçinde Yetiştigi Kültür Atmosferi ve Özgünlüğü

C. ALÂEDDİN ALÎ TÛSÎ

1. Hayatı (Vefat; 887/1482-83)

2. Ali Tûsî'nin *Tehâfüt'*ü

3. Ali Tûsî'nin *Tehâfüt'*ünde Takip Ettiği Metod

4. Ali Tûsî'nin *Tehâfüt'*ünün El Yazmaları

5. Ali Tûsî'nin Eserleri

D. HOCAZÂDE ve ALÎ TÛSÎ'NİN *TEHÂFÛT'LERİNİN* ÖZELLİKLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

ÂLEMİN VAROLUŞU ve EBEDİYETİ

A. FİLOZOFLARIN ALLAH'IN MÛCİBU'N BÎ'Z-ZÂT (Özü Gereği Gerektirici) OLDUĞUNA DAİR GÖRÜŞLERİNİN ÇÜRÜTÜLMESİ

B. ÂLEMİN HUDÛSU ve KIDEMİ

1. Mesele Hakkında Genel Kanaatler

2. Hocazâde ve Ali Tûsî'ye Göre Filozoflarda Âlemin Kıdemi

a. İmkân Delili

b. Zaman Delili

c. Alemin Hadis Olma İmkânı

d. Maddenin Kıdemi

C. ÂLEMİN EBEDİLİĞİ

1. Zaman Delili

2. Cömertlik Delili (İnayet)

3. Galenos'un (Calinus)'un Delili

4. İmkân Delili

D. ALLAH'IN ÂLEMİN FAİLİ ve SANİ'İ OLMASI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALLAH İLE İLGİLİ MESELELER

A. ALLAH'IN VARLIĞI HAKKINDA

B. ALLAH'IN BİRLİĞİ

C. YÜCE ALLAH'IN SELBİ SIFATLARLA SIFATLANMASI

D. YÜCE ALLAH'IN ZÂTININ BİR CİNS ve FASILA
BÖLÜNEMEYECEĞİ

Birinci Delil

İkinci Delil

E. ALLAH'TA VARLIK ve MAHİYET İLİŞKİSİ

F. ALLAH'IN CİSİM OLMADIĞI

G. ALLAH'IN BAŞKALARINI BİLMESİ

H. ALLAH'IN ZATINI BİLMESİ

I. ALLAH'IN DEĞİŞEN CÜZ'İLERİ BİLMESİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FELEKLERİN GAYESİ, AY ÜSTÜ ve AY ALTI ÂLEM İLE İLGİLERİ

A. FİLOZOFLARIN OLAĞAN SEBEPLERLE MÜSEBBEBLER
ARASINDA AYRILIĞIN İMKÂNSIZLIĞI ve BİR ARADA
OLMANIN VACİP OLDUĞU ŞEKLİNDEKİ GÖRÜŞLERİ

B. FELEKLER ve NEFİSLERİ

a. Felekî Nefsin Gayesi ve Hareketi

b. Mücerret Nefsin İspatı

C. SEMAVİ NEFSLERİN KÂİNATIN HALLERİNİ BİLMESİ

D. FELEKİ HAREKETLERİN GAYESİ

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSAN RUHU

A. İNSAN NEFSİ

B. RUHUN EBEDİLİĞİ

C. CESETLERİN HAŞRİ ve BEDENLERİN DÖNÜŞÜ

1. Ruhanî Meadın İspatlanması

2. Cismanî Meadın İmkânsızlığı

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Bir düşüncenin gücü, yüzyıllar sonra hâlâ o düşünce üzerinde insanların konuşup tartışmasıyla orantılıdır. Çağlar boyu insanları etkilemiş olan âlimler, filozoflar, düşüncelerini, inançlarını toplumla paylaşmaları sebebiyle o düşünceler üzerinde gücü yeten herkes konuşup tartışmıştır. Müslümanların düşünce geleneğinde bu türden örnekler çok olmakla beraber en uzun ömürlü olanı, kelim ile felsefe arasındaki tartışmalardır.

Felsefe ile kelamın birbirleriyle kıyasıya tartışması ilk önce kelam âlimleri tarafından başlatılmıştır. Onlar, tercüme edilen felsefî düşüncelerin nassın zahiri ve özüyle çeliştiğini iddia ederek, başta Platon ve Aristoteles olmak üzere ilahiyatçı dedikleri müslüman filozofları da hedef almışlardır. Başlangıçta parçacı olan bu eleştiriler, Gazzâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'si ile derlenip toparlanmıştır. Gazzâlî'ye esaslı cevaplar ise, İbn Rüşd'den gelmiş ve bu gelenek Fatih döneminde yeniden canlanmıştır.

Genel itibariyle Gazzâlî, filozofları eleştirirken felsefeyi iyi öğrendikten sonra bu kavgayı kendisine iş edinmiştir. Aynı şekilde İbn Rüşd de hem filozofları ve hem de Gazzâlî'yi detaylı bir şekilde okuduktan sonra Gazzâlî'yi eleştirme cihetine gitmiştir.

Üzerinde yoğunlaştığımız Hoca-zâde ve Ali Tûsî ise bilgilerin temel kaynağı olarak Gazzâlî'nin Tehâfüt'ü ile yetinmişlerdir.

Biz bu çalışmada nispeten Gazzâlî ve İbn Rüşd'e atflar yaparken Gazzâlî'nin filozoflar adına öne sürdüğü ve Hocazâde ile Ali Tûsî'nin de çoğunlukla aynen tekrar ettikleri filozoflara ait görüşleri dipnotlarda belirtmeye çalışarak bu iddia ve söylemlerin sağlamlasını yapmaya gayret ettik.

Bu çalışma, birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olan Tehâfüt'lerin birkaç konusu bir bölüm altında toplanarak düzenlendi. Böylece genel olarak yirmi mesele kabul edilen konu başlıkları, dört ana bölümde, bu bölümlere birinci bölüm ise Tehâfüt'lerin özellikleri ve yazarlarının hayat ve genel olarak görüşleri eklenerek beş bölüm haline getirildi.

Kitap, 2000 yılında yapılan doktora çalışmamızın tashih maksadıyla gözden geçirilmiş ilk baskısıdır. Doktora tezi olarak takdim edilen bu eserdeki fikirler ve konuların işleniş tarzlarına büyük ekseriyetle bugün de iştirak etmekle beraber katılmadığımız ve yetersiz bulduğumuz hususlar da mevcuttur.

Böyle bir konunun seçiminde ve anlaşılmasında yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Hayrani Altıntaş ve Prof. Dr. Mehmet Bayraktar'a teşekkür ve hürmetlerimi sunuyorum. Ayrıca doktora çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Şamil Dağcı ve Prof. Dr. Mahfuz Söylemez'e teşekkür borçluyum. Son olarak bu eseri basılmadan önce okuma lütfunda bulunan dostum Prof. Dr. Mesut Okumuş'a şükranlarımı sunuyorum.